

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE TEOLOGIE ROMANO-CATOLICĂ

TEZĂ DE DOCTORAT

**IOSIF PAPP-SZILÁGYI (1813-1873),
PRIMUL CANONIST
AL BISERICII NOASTRE**

REZUMAT

Coordonator științific,
pr. prof. univ. dr. Isidor MĂRTINCĂ

Doctorand,
pr. Adrian-Vasile PODAR

București
2009

Episcopia Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, de Oradea s-a bucurat de păstori sufletești atenți la nevoile credincioșilor și ale Bisericii, în general. Ierarhii acestei eparhii au fost: Meletie Covaci (1748-1775), episcop sufragan al celui romano-catolic de Oradea, Moise Dragoș (1775-1787), Ignatie Darabant (1788-1805), Samuil Vulcan (1806-1839), Vasile Erdélyi (1843-1862), Iosif Papp-Szilágyi (1863-1873), Ioan Olteanu (1873-1877), Mihai Pavel (1879-1902), Demetrie Radu (1903-1920), Valeriu Traian Frențiu (1921-1952). Cum se știe, Biserica Greco-Catolică a fost desființată de către statul totalitar în 1 decembrie 1948. Vicarul Augustin Maghiar a condus, în clandestinitate, Episcopia de Oradea până în 28 iulie 1949. În 1949, la București, nunțiul Patrick O'Hara a consacrat episcop pe Iuliu Hirțe, care a fost arestat în anul 1952; a decedat în anul 1978. Până 1990, eparhia a fost condusă pe rând de către preotul Augustin Egreanu și de către monseniorul Coriolan Tămâian. După căderea comunismului, instituția eclezială orădeană a fost condusă de către episcopul Vasile Hossu (1990-1997) și, din 1997 până azi, de către PSS Virgil Bercea.

În ciuda vicisitudinilor prin care a trecut Biserica Catolică românească, cercetătorii au putut recunoaște resursele reale și ideale pentru reconstituirea devenirii *Ecleziei*. Prin documentarea pe care am întreprins-o, în urma lecturării actelor din arhive sau a diferitelor surse bibliografice, am descoperit unele noi dimensiuni ale personalității ierarhilor orădeni, aspecte neexplorate sau necercetate decât de puțin timp.

Pentru atingerea scopului prezentei lucrări, metoda de cercetare abordată este cea analitică; am strâns mai multe informații din surse bibliografice sau arhivistice disparate, conturând evenimentele semnificative ale epocii sau a celor legate de Iosif Papp-Szilágyi, ca episcop și autor de scrieri canonice. Am urmărit trasarea cronologică a contextului istoric

transilvănean din secolul al XIX-lea. Am adus argumente legate de viața Bisericii din Transilvania și a Episcopiei Române Unite de Oradea. Informațiile legate de viața episcopului greco-catolic Iosif Papp-Szilágyi au fost înregistrate cronologic, pornind de la datele despre familia sa, continuând cu activitatea ca preot și, mai apoi, în calitatea sa de ierarh. Activitatea literară a episcopului de Oradea ocupă segmentul cel mai consistent din lucrarea noastră.

*

* *

În general, secolul al XIX-lea este marcat de mai multe schimbări profunde din mai multe perspective, politice, sociale, economice, culturale și religioase. Tentând o periodizare, observăm că din 1849 până în 1859 asistăm la epoca *absolutismului* și din 1860 până în anul următor se oscilează între *federalism* și *centralism*. Între 1861-1865, se constată instalarea *absolutismului constituțional*. Dispariția Austriei ca individualitate politică începe din 1865 și se încheie prin crearea *dualismului* pe parcursul anilor următori, până în 1867. Legea națiunilor (1868) preconiza acordarea de concesiuni minorităților. Astfel, acestea ar fi putut să-și folosească limba, iar învățământul s-ar fi putut face, până la nivelul superior, în limba proprie, însă prevederile nu au fost aplicate din pricina concurenței naționale. Între 1867 și 1879, politica a înregistrat eșecul *liberalismului*. În Transilvania, istoria secolului al XIX-lea este marcată de intenția de maghiarizare a naționalităților ardeleni.

Urmărind suprimarea autonomiei prin alipirea Transilvaniei către Ungaria, *liberalismul* maghiar dorea distrugerea vieții morale și intelectuale a

minorităților, iar *constituționalismul* unguresc atenta la viața materială a românilor.

Biserica era singura instituție recunoscută de către autorități, care putea milita pentru români. Ea putea să educe și să formeze conștiința poporului. Opinia politică, educarea și evlavia religioasă au fost inspirate de către fețele bisericești sau de către cei din proximitatea lor. Conducerea culturală a secolului al XIX-lea a fost preluată de către *Gazeta de Transilvania*. Principala sa preocupare a lui George Barițiu a fost fixarea unei limbi literare și a unei ortografii unitare. În această perioadă, laicii și-au propus un rol important în Biserică. Nereușitei la nivelul negocierilor politice, românii i-au răspuns cu unirea culturală. Învățăământul popular din Ardeal este *creație* a Bisericii românești și a însemnat culturalizarea poporului.

În Transilvania secolului al XIX-lea, existau două Biserici românești, cea *greco-unită* și cea *greco-orientală*. Prin Bulla *Ecclesiam Christi ex omni lingua*, în 1855, Episcopia Română-Unită de la Blaj a fost ridicată la rangul de *Mitropolie*. Primul mitropolit unit a fost Alexandru Șterca Șuluțiu (1850-1867), iar al doilea a fost Ioan Vancea de Buteasa, din 1868 până în 1892, participant alături de Iosif Papp-Szilágyi la Conciliul Vatican I.

În sânul Bisericii Greco-Catolice, orientările politice și bisericești au fost diferite. În Transilvania, românii urmăreau independența ecleziastică și politică de maghiari, însă, în părțile ungurene, se dorea neatârnamarea față de sârbi. Din acest motiv, românii din Ungaria, care depindeau de Esztergom, vedeau în unguri aliații potriviți în lupta contra Karlovitzului, care își arogase supremația religioasă asupra întregii națiuni. Pe fondul acestei duble orientări, s-au înregistrat diferențe în modul de acțiune și a gândi ecleziastic și politic.

Episcopia Română Unită de Oradea a fost înființată în 16 iunie 1777, prin bulla *Indefesum*. Inițial, până la înființarea Mitropoliei Greco-Catolice românești, aceasta fusese subordonată Arhiepiscopiei de Esztergom. Între ierarhii greco-catolici, episcopul de Oradea Iosif Papp-Szilágyi (1813-1873) a fost cel mai important canonist al Bisericii Catolice de rit oriental, din secolul al XIX-lea.

*

* *

Nu există multe date despre viața lui Iosif Papp-Szilágyi, iar penuria persistă și atunci când este vorba despre informații în legătură cu familia sa. Tatăl său se numea Simeon și, atunci când Iosif s-a născut, la 13 aprilie 1813, era paroh în Tarcea. Ulterior s-a mutat în comuna Pocsaj, actualmente în Ungaria. Acolo, a deținut funcția de director al școlii *triviale* locale, fiind și asesor consistorial. În anul 1836, în fața reprezentanților Comitatului Bihor, a dovedit că este descendent al familiei Pop sau Papp, din Băsești. Trei ani mai târziu, era al treilea în lista canonicilor onorari și, în anul 1841, cel de-al doilea. În 1845, a fost paroh al bisericii Oradea-Olosig, pentru credincioșii vorbitori de limba română, iar din 1854, s-a mutat la Borod. În 1857, a ajuns paroh la Voievozi, în Districtul Arhidiaconal al Vășadului.

Iosif Papp-Szilágyi de Illyésfalva este unul dintre cei mai mari cărturari care au păstorit Eparhia Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, de Oradea. Și-a început studiile la Oradea, unde a încheiat și ciclul liceal, ca bursier al Seminarului Greco-Catolic. În 1831, la vârsta de 18 ani, a fost student la Viena, în anul I de teologie. În 1833, era anul III și, în anul

următor, parcurgea anul IV. A încheiat studiile din capitala Imperiului Habsburgic cu o disertație de drept canonic, pe care a susținut-o în 1837.

A fost hirotonit preot în 27 august 1836, de către episcopul Samuil Vulcan.

În 1838, Iosif Papp-Szilágyi era vice-rector al seminarului orădean și prefect de studii. Din 1839, a început să lucreze și la Curia Eparhială în calitate de notar consistorial, protocolist și asesor consistorial. A fost numit secretar diecezan, notar și asesor consistorial, precum și director al cancelariei diecezane. Din 1840, a devenit vicar general, secretarul prezidiului consistorial, notar și asesor consistorial. În 27 mai 1845, a fost numit canonic, primind crucea capitulară cinci ani mai târziu. Din 1852 până în 1856, a îndeplinit funcția de rector al Seminarului Greco-Catolic orădean.

În șematismul din 1854 putem citi toate funcțiile pe care le îndeplinea. Astfel, Iosif Papp-Szilágyi era canonic și profesor de rit și canonic *cantor* al Catedralei din Oradea, Arhidiacon de Crișana, doctor în teologie, Inspector cezaro-regesc școlar pentru instituțiile didactice unite, rector al Seminarului orădean, examinator pro-sinodal și asesor consistorial.

Funcția de inspector al școlilor diecezane a primit-o în urma numirii făcute la începutul lunii noiembrie. Pentru meritele sale în activitatea școlară, în 1861, a fost numit consilier regesc și inspector școlar suprem, primind titlul de abate al *Sf. Pantelimon* de Ráczkeve și insigna ordinului *Francisc Iosif I*, în grad de cavaler. Cu prilejul unei vizite la Vatican, în anul 1867, la jubileul împlinirii celor optsprezece veacuri de la martiriul Sfinților Petru și Pavel, în calitate de reprezentant al mitropolitului Alexandru Șterca-Șuluțiu, pentru meritele sale pastorale și didactice, a fost distins cu titlul de Asistent al Tronului Pontifical, devenind și membru al Asociației *Quirites* a oamenilor de știință.

La 1 noiembrie 1862, la opt luni după moartea episcopului Vasile Erdélyi, s-a semnat diploma imperială de numire ca episcop. Sfântul Părinte, papa Pius al IX-lea, a semnat numirea în 16 martie 1863. Consacrarea s-a făcut prin punerea mâinilor mitropolitului Alexandru Șterca-Șuluțiu, în data de 3 mai și înscăunarea a avut loc în data de 17 mai. Principala sa preocupare a fost păstorirea sufletelor și educarea poporului, fără a uita să ceară preoților să-și procure cărți și reviste pentru propria cultivare.

Alături de cei doi predecesori ai săi, Vasile Erdélyi (1843-1862) și Samuil Vulcan (1806-1839), episcopul Iosif Papp-Szilágyi s-a remarcat prin numărul mare de circulare emise. Prin intermediul acestora, a urmărit cultivarea sentimentului religios și ridicarea nivelului socio-economic al românilor.

La tinerețe, a scris poezii, care, însă, nu prezintă importanță literară. A scris lucrări cu caracter istoric, moralizator și canonic: *Scurtă istorie a credinței românilor din sfintele cărți, și adevărate documente, Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae, Catechismulu unirii basericesci a tuturor romanilor*. La Arhivele din Oradea, am găsit o ciornă a cărții de drept canonic *Codex canonum Ecclesiae Orientalis juxta textum grecum cum interpretatione Catholica secundum sensum fidem Patrem ante schisma Orientale*.

Scurtă istorie a credinței românilor a apărut în anul în anul 1845, la Blaj și are două secțiuni, una dogmatică și cealaltă istorică. Ceea ce uimește în lucrarea sa este tactul pastoral deosebit, capacitatea de sinteză a informațiilor istorico-bisericești, stilul oratoric și capacitatea de a persuadea lectorul prin argumentele propuse.

Catehismul unirii basericesci a tuturor romanilor este un *cuventu parintiescu* al episcopului Iosif Papp-Szilágyi, care se îndreaptă către toți românii, uniți și *neuniți*. Om de acțiune, mânat de puternice convingeri personale, cu ocazia unei vizite la Roma, ierarhul de Oradea a făcut o vizită Sfântului Părinte. Cu acest prilej, a predat un memoriu Papei Pius al IX-lea pe problema unei viitoare uniri a Bisericii răsăritene cu cea apuseană. *Catehismul* poate fi considerat ca fiind una dintre multiplele sale inițiative în materie de pastorație. Într-un discurs de tip iluminist, temele abordate în lucrare sunt următoarele: națiunea română, autoritatea papei, *Filioque* și sacramentul căsătoriei. Prin această scriere, ierarhul român unit de Oradea Mare devine părinte al viitoare uniri pe pământ a Bisericii lui Cristos.

Sermo per Josephum Papp-Szilágyi de Illyésfalva este predica de întronizare pe scaunul episcopal de Oradea a lui Iosif Papp-Szilágyi. Predica are șaptesprezece încheieturi, nemarcate în mod evident pe parcursul omiliei, în care tratează diferite subiecte sau urmărește o serie de ținte pastorale, disciplinare sau didactice.

*

* *

Opera disciplinar-canonică a episcopului Iosif Papp-Szilágyi se constituie din mai multe lucrări. Cea mai semnificativă este *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae*, apărută în anul 1862, și reeditată în 1880. Operă de amploare, lucrarea din 1862, pe care am cercetat-o, este publicată în format A5 și are 655 de pagini. Atât prima ediție, cât și cea de-a doua au fost publicate în limba latină. Această scriere a însemnat consacrarea autorului ca teolog, specialist în drept canonic, al lumii catolice. Autorul tratează despre

următoarele teme: Biserica, Biserica Orientală și unire, dreptul bisericesc și izvoarele sale, cutuma, dreptul public bisericesc, dreptul privat bisericesc, lucrurile sfinte, judecăți, delictе și pedepse bisericești. Scriitorul bisericesc abordează dreptul eclezial și din perspectivă istorică.

Cenzurată de reputeți canoniști, această lucrare a avut o largă răspândire în instituțiile școlare catolice, fiind scoasă de către mai multe edituri. Alături de *Flosculos veritatis*, „a adus faima numelui românesc departe, peste hotare”, cum se exprima revista *Vestitorul*, într-un număr din anul 1927. Fiind unul din puținele manuale de drept canonic oriental din secolul al XIX-lea, *Enchiridion*-ul a fost scris pe baza surselor canonice orientale deși, itinerarul de studii din universitățile catolice ale vremii, nu prevedea cercetarea canoanelor Bisericii Răsăritene. Evaluând nevoia imperioasă a unei discipline canonice formale în Biserica Română Unită, Ion Cârja consideră că *Enchiridion*-ul este singurul tratat de drept canonic apărut în epocă; reputeatul canonist contemporan Ivan Žužek îl apreciază, menționându-l în sinteza despre cele mai importante scrieri canonice ale Bisericilor Orientale Catolice. Peste timp, cartea rămâne mărturie a tentativelor de a ordona canoanele Bisericii Orientale, de a asigura acesteia principiile disciplinare, într-o epocă a căutărilor și a luptelor pentru identitate.

Scris în jurul anului 1862, *Codex canonum catholicae Ecclesiae Orientalis juxta textum grecum cum interpretatione Catholica secundum sensum fidem Patrem ante schisma Orientale* este o colecție de prevederi legislative redactată de către episcopul Iosif Papp-Szilágyi, și care se află în patrimoniul Direcției Județene Bihor a Arhivelor Naționale. Autorul dezbate următoarele teme: cutuma, chestiunea sinoadelor, participarea laicilor la dezbaterile conciliare bisericești, codul canoanelor, sinoadele provinciale și

ecumenice, religia creștină și Biserica, dreptul bisericesc și drepturile ierarhilor în Biserica Catolică.

Colecția de canoane ale Bisericii Orientale Catolice conform textului grec cu interpretarea Catolică după sensul credinței părinților de dinaintea schismei Orientale este un document original, constituind o noutate în istoriografia teologică de factură canonică din țară. Această carte era cunoscută; au pomenit de ea atât Márki Sándor, cât și Iacob Radu, dar nu existau informații despre locul unde se află și nu se cunoștea nici conținutul acesteia. Pe lângă noutatea adusă de apariția documentului, *Codex-ul* aduce completări la informațiile anterioare despre autor și lămurește asupra dilemelor legate de soarta Episcopiei Române Unite de Oradea. Deși nu am putut extrage toate informațiile pe care le oferă lucrarea, acum, aflată pe microfilm, fie din pricina caligrafiei insuficient îngrijite, fie din cauza obliterării înscrisurilor, credem că aportul nostru poate să se constituie într-o bază înnoită a cercetărilor despre ierarhul orădean și opera sa disciplinar-canonice.

Conciliul Vatican I a fost deschis în 8 decembrie 1869, în transeptul din dreapta al Bazilicii „Sfântul Petru”. În acel moment, participanții numărau 1.044 episcopi cu dreptul de a asista ca *părinți ai conciliului*. A avut patru sesiuni solemne, dar lucrările au fost suspendate la 20 octombrie 1870, pe fondul ostilităților războiului franco-german. La primul sinod ecumenic din Vatican, zece procente din participanți au fost ierarhi orientali; românii erau reprezentați de către mitropolitul Ioan Vancea și de către episcopul de Oradea. Prin ideile pe care acesta din urmă le-a formulat, și-a exprimat încă o dată identitatea sa de catolic oriental. Preocupările sale nu s-au limitat la chestiuni legate de Eparhia sa, ci a avut în vedere întreaga Biserică a lui Cristos.

Exponent al școlii de teologie catolică latină, prin atitudinea sa, a etalat dimensiunea *universală* a Bisericii Orientale, fiind model de a simți *răsăritean* și de a crede *apusean*, un greco-catolic, oriental în rit și occidental în credință. În timpul conciliului, pe data de 7 ianuarie 1870, episcopul Iosif Papp-Szilágyi a fost numit membru în *Comisia misiunilor orientale și a riturilor*. Rolul său în conciliu a fost unul activ, remarcându-se între retorii de marcă. A ținut patru *orații*. Prima cuvântare a fost rostită în 10 ianuarie 1870, în timpul celei de-a zecea congregație generală. Următoarea a avut loc în 27 ianuarie. Al treilea discurs a fost ținut în 28 mai. Ultima intervenție a ierarhului orădean s-a petrecut în 11 iunie. Din punct de vedere al disciplinei, s-a constatat o diferență de apropiere de Biserica Latină de la Mitropolie la diecezele sufragane. Divergențele dintre cele două entități au fost interpretate ca disputa între *ultramontaniști* și *ultraliberali*. Augustin Treboniu Laurian din Oradea, partizanul concepției unității catolicismului indiferent de rit, opina că principiile catolicismului nu pot progresa numai formele sale externe. El acuza *ultraliberalii* că „nu vor ști nimic despre originea puterii de la Dumnezeu și doresc să se sustragă de sub autoritatea bisericească” reprezentată de ierarhie. Deși a fost contestat de laici, aceeași poziție a susținut-o și episcopul unit bihorean. În general, presa românească a fost ostilă infailibilității papale.

Ierarhii români au lăsat o vie impresie participanților la Sinodul ecumenic din Vatican. Părerea bună imprimată de forța discursului a fost amplificată de valorificarea ritului oriental în Sfânta Liturghie celebrată de către cei doi arhieri în 28 ianuarie, la cererea expresă a Prezidiului sinodului. Prin disciplina pe care o promova, episcopul Iosif Papp-Szilágyi se apropia de Biserica Latină, dar nu uita moștenirea răsăriteană căreia îi rămânea tributar.

Scrisă îngrijit, redactată în limba latină, lucrarea *De potestate impedimenta Matrimonium dirimentia statuendi elucubrata* a doctorandului Iosif Papp-Szilágyi se află în patrimoniul Universității din Viena, arhivată la *Fachbereichsbibliothek Katholische und Evangelische Theologie Universitätsbibliothek*. Compozițional, lucrarea are următoarele părți: *Praefatio*, *Notio Matrimonii*, *Matrimonii reductio ad primaevam sui originem et puritatem per Iesum Christum*, *Sed neque extitit in Ecclesia Catholica Unquam veri nominis Matrimonium non sacramentum*, *Impedimentum disparitatis cultus*, *Impedimentum Consanguineitatis*, *Impedimentum Voti*, *Impedimentum Ordinis* și o concluzie, care nu este identificată ca atare printr-un titlu. Capitolele nu sunt numerotate.

Lucrarea demonstrează că autorul este un bun cunoscător al legilor bisericești și, în egală măsură, un istoric. Prin datele pe care le utilizează, Iosif Szilágyi, cum se numește în pagina de titlu a lucrării sale, arată capacitatea de a îmbina fericit conținuturi teologice occidentale și răsăritene, fapt care-l va consacra mai târziu ca teolog. Disertația din anul 1837 este rezultat al unor cercetări documentate, din domenii diferite, Teologie Biblică, Teologie Morală, Drept Canonic și Istorie, iar aceasta i-a adus prestigiul, care a traversat epocile.

Un studiu comparativ al dreptului canonic din secolul al XIX-lea, ne poate ajuta să înțelegem mai bine personalitatea acestui merituos episcop de Oradea. În studiul pe care l-am redactat, am abordat punctele convergente și pe cele divergente ale literaturii canonice greco-catolice și ortodoxe din epocă. Am comparat următoarele teme: iubirea aproapelui, legătura dintre toți creștinii, materia Sfintei Euharistii, raportul dintre Biserică și stat, drepturile mitropolitului, originile dreptului canonic, participarea laicilor la administrarea bunurilor bisericești, sinodalitate și *autoritarism*, problema

Sacramentului Căsătoriei, posibilitatea desfacerii uniunii matrimoniale, căsătoria preoților și căsătoriile mixte, trecerea de la o confesiune la alta precum și despre preoție și demnitatea pe care o conferă primirea acestui sacrament și despre zidirea bisericii. Baza cercetării pentru perspectiva *greco-răsăriteană* au fost următorii autori: Andrei Șaguna, D. Nifon, Meletiu Dreghiciu și I. S. Berdnikov.

În politică, Iosif Papp-Szilágyi a fost considerat *oportunist* și *moderat*. A crezut într-o înfrățire maghiaro-română. Între 1847-1848, s-a impus prin forța discursului.

Iosif Papp-Szilágyi a tratat cu mare solicitudine seminarul, care a funcționat după un regulament propus de episcopul fondator, Ignatie Darabant și aprobat de împărat. Acesta a fost valabil până în 1852, an în care, în calitate de rector, a întocmit unul nou.

Preparandia de la Oradea a funcționat neîncetat din 1779 până în 1847. În anul 1848, canonicul Iosif Papp-Szilágyi a fost director și profesor în cadrul acestei instituții. În acest timp, școala a funcționat între zidurile seminarului orădean și a luptat permanent pentru conservarea caracterului românesc. Începând cu anul 1861, Iosif Papp-Szilágyi a fost numit consilier regesc pe chestiuni școlare. *Preparandia* din Oradea a crescut constant până în 1919, dând învățători pentru Banat, Arad, părțile Hațegului și Hunedoarei.

Încă dinainte de a fi ajuns episcop, prin acțiunile pe care le-a întreprins, Iosif Papp-Szilágyi s-a dovedit atent cu devenirea culturală a neamului din care făcea parte. Și-a adus un aport semnificativ prin susținerea directă a *Societății de lectură a Junimei Studioase Române de la Academia de*

Drepturi și Arhigimnaziul din Oradea Mare. În anul școlar 1850-1851, episcopul Vasile Erdélyi a adus de la Beiuș pe Alexandru Roman, care era profesor de limba română. Alături de Iosif Papp-Szilágyi, a înființat această organizație literară, care a fost prima societate de acest fel întemeiată de românii din Transilvania. Scopul pe care și l-au propus *lepturiștii* era acela de a cultiva limba și literatura română. Au editat un almanah numit *Culesiune versuaria din Fóele Naciunale dela 1838, Editată prin Societatea de Leptură a Junimei Române studinte de la scólele oradane*, care conținea mai multe creații lirice. Cea dintâi carte editată de societate s-a intitulat *Versuinții români*, și a apărut în iulie 1854. Prima carte ce includea creații originale ale membrilor și colaboratorilor societății a apărut în 30 septembrie 1854, sub titulatura *Diorile Bihorului. Almanac Naciunal, de la Societatea de Leptură a junimei române studinte la școlile orădane*. Aceasta este prima lucrare literară de pe teritoriul Bihorului, care a deschis o *competiție* literară cu alți tineri, membri ai altor societăți similare. Societatea și-a propus constituirea unei biblioteci pentru *folosința junimii*. Conducerea societății a stabilit că ea va fi *deschisă spre folosință publică*, fiind accesibilă tuturor membrilor societății precum și altor intelectuali orădeni. Prin modul de organizare și din perspectiva faptului că avea locație proprie, a fost prima bibliotecă publică românească din Oradea și una din bibliotecile cele mai vechi din Imperiul habsburgic.

Lupta de emancipare a românilor a însemnat o continuă strădanie pentru a păstra și dezvolta școlile naționale. În zona Beiușului, în 1828, episcopul Samuil Vulcan a înființat un *Gimnaziu* pentru elevii români. În 6 februarie 1851, Iosif Papp-Szilágyi a prezidat conferința corpului profesoral din Beiuș, unde s-a hotărât noua organizare a gimnaziului și completarea lui la opt clase cu limba de predare româna. În timpul episcopului Iosif Papp-

Szilágyi, s-a derulat un alt eveniment important, și anume primul examen verbal de maturitate, în 5 august 1853.

Episcopul unit a insistat mult asupra învățământului poporal prin predici și circulare. A cerut în mod expres instruirea analfabeților.

În al doilea gimnaziu românesc, după cel din Blaj, la Beiuș, pe când Iosif Papp-Szilágyi era episcop de Oradea, la 31 decembrie 1861, un grup de tineri din clasa a VIII-a, sub conducerea profesorului Teodor Köváry, a pus bazele unei noi mișcări literare, care s-a numit *Societatea de Leptură a Tinerimei Studioase în Gimnaziul român Greco-Catolic de Beiuș*, iar scopul acesteia era dezvoltarea limbii și literaturii române.

Cunoscutul istoric ortodox Mircea Păcurariu îl numește *neromân* pe episcopul de Oradea. Un incident petrecut în anul 1866 poate aduce multă lumină asupra acestei regretabile etichetări. În vremea cât a fost episcop, la Macău, existau două mii de credincioși greco-catolici, printre care erau ruteni și două sute cincizeci și opt de familii românești, încă de pe vremea predecesorului său, Vasile Erdélyi. În câmpia bihoreană, românii trăiau împreună cu maghiarii, existau chiar și români, care vorbeau maghiara. La Pocsaj, de pildă, credincioșii au cerut episcopului un învățător maghiar. De mai mult timp, maghiarii din zonele respective au încercat să schimbe limba liturgică din română în maghiară cu scopul de a constitui o episcopie ungurească independentă. Atât introducerea limbii maghiare, cât și constituirea diecezei au devenit fapte istorice, începând cu anul 1873, când s-a înființat Vicariatul de Hajdúdorog. Episcopul Iosif Papp-Szilágyi a fost singurul care s-a opus schimbării limbii de cult. Problema a ajuns chiar la autoritățile civile, însă ierarhul român unit susținea că, fiind vorba de limba de cult, orice dispoziție putea veni doar de la Sfântul Scaun. S-au lansat o

serie de acuze împotriva sa, cea mai dură a fost aceea că ar fi dorit să românizeze maghiarii, numind un preot român, trimițându-le, de asemenea, învățător și cantor români și interzicând celebrarea Sfintei Liturghii în lăcașul de cult.

Adept al noului și cercetător canonic acribios, Iosif Papp-Szilágyi a impresionat în epocă prin scrierile sale. Cea mai importantă publicație rămâne *Enchiridion*-ul său, lucrare apărută în două ediții. Conștient de lipsa manualelor, scriitor prudent, episcopul de Oradea a dat dovadă de multă și temeinică știință și erudiție, dar și de mare precauție. Prin opera sa, a reușit să concilieze pozițiile catolice și orientale. Cercetarea comparată, pe care am întreprins-o, a relevat faptul că episcopul Iosif Papp-Szilágyi a fost catolic, continuând să rămână parte integrantă a unei Biserici și mentalități eclesiastice răsăritene.

*

* *

Lucrarea se constituie o invitație la cercetări ulterioare despre viața acestui ierarh unit, dar și despre Biserica Greco-Catolică românească. Eforturile de lărgire a orizontului de cercetare în acest domeniu trebuie susținute cu documente care se află în arhivele noastre și în cele din diferite țări europene și cu răbdarea necesară explorării unui domeniu, care rămâne sursă inepuizabilă de perplexitate.